

Pisma mlademu prijatelju.

I.

Dragi Bogdan!

ko si bil o zadnjih počitnicah pri meni, opazil sem, da ne poznaš niti najimenitnejših pesnikov in pisateljev naših. Čitajočega „Cvetnik“, vprašal sem te za to ali óno imé, ki je tiskano pod napisom vsacega spisa, a nobeno ti ni bilo znano. Da vsaj nekoliko pokrijem tvojo nevednost v tem obziru, obljubil sem ti pisati vsak mesec. Evo me s prvim pismom!

Kaj je književnost, pač veš!

Misli si vse slovenske knjige, kar se jih je kdaj spisalo, in vse tisto vkupe, kar je v njih zapisanega ali tiskanega, imenuje se slovenska književnost (slovesnost, slovstvo, literatura).

Kakor ti je znano iz ravnokar končane tisočnice Metodijeve, ustvarila sta vže v devetem stoletji sv. Ciril in Metodij književni jezik, kateri imenujemo mi staroslovenščino. A ta jezik se vže ne govori nikjer, samó po cerkvenih knjigah se nam je še ohranil in Rusom, Srbom in Bolgarom rabi še danes pri cerkvenih obredih.

Nova slovenščina, kakeršno govorimo in pišemo danes, pa se nam je ohranila do šestnajstega stoletja v jako malih in skromnih spomenikih. In kako tudi? Saj je slovenski govoril takrat samó kmet, gospódi pa je rabil nemški in latinski jezik. Od jedne strani so ječali naši prádedi pod jarmom nemškega nasilstva, na drugej strani pa so se morali boriti s krvižejnim Turkom, takó da je užival ta čas naš narod sámó trpljenje in žalost. Še le v šestnajstem stoletji si je opomogel nekoliko na noge. In res je ta vék velicega pomena za izobraženje in razvoj slovenskega naroda.

Takrat je na Nemškem začel učiti znani Martin Luter novo vero, ki se je hitro razširjevala ter razprostrla svoje široke veje tudi po slovenskej deželi. Pri nas je bil glavni in prvi goreči širitelj nove vere (luterstva ali protestantstva) Primož Trôbar (Truber, rojen 1503. l. na Rašici na Dolenjskem, † 1586. l.), ki je posvetil ves čas svojega burnega življenja luterskej veri in narodnej omiki na Slovenskem. Ta mož je prvi pisatelj slovenski, ki je izdal 1550. l. dve knjigi: „abecednik z malim katekizmom“ in „katekizem“ v Tubingi na Virtemberškem . . .

Ti dve knjigi ste pisani z nemškim črkopisom, vse druge knjige slovenske pa so se tiskale za naprej v latinici (t. j. latinskem črkopisu.) Trôbar je spisal in izdal še mnogo družih knjig, največ cerkvenih: vzlasti iz sv. pisma je prevel več knjig. Zna se, da je jezik njegov še jako slab, in to mu ni zameriti, saj je on oral še le ledino v slovenskej književnosti in čuditi nam se je njegovej vztrajnosti in pridnosti, ker je ljubil tako svoj zapuščeni narod. To se vé, da ga ne moremo odobravati v tem, da je širil krivo vero mej naše ljudi, a v ljubezni do svojega naroda je vreden posnemanja. S kratka: Primož Trôbar, protestantski duhovnik, prvi je pisatelj v novoslovenskej literaturi.

Tiskarne takrat iz početka pri nas še nismo imeli svoje, zato so se knjige tiskale na Nemškem; za tega del se pozna tudi nemški vpliv, ki se nahaja v

Trôbarjevih knjigah, saj so takrat dobivali slovenski dijaki svojo dušno hrano le iz Nemške. Po knjigah mrgoli vse polno nemških besedí in ta popačeni jezik se je plodil še 300 let po slovenskih knjigah, ko vže davno ni bilo nobe-nega protestanta na Slovenskem.

Razven Trôbarja omenjam še druge važnejše protestantske pisatelje. Po mnogo čistejšem jeziku nego Trôbar odlikuje se Boštjan Krel; a Jurij Dalmatin je imeniten za to, ker je izdal vse sv. pismo stare in nove zaveze. To je prvo celo sv. pismo slovensko, se vé da lutersko, ki je izšlo na novega leta dan 1584. l. S to knjigo vred je izšla tudi prva slovenska slovnica (*Arcticae Horulae succisivae* = zimske proste urice) v latinskem jeziku, katero je spisal Adam Bohorič. Ta mož je pisal črkopis, ki se zove po njem „bohoričica,“ katera je malo ne taka kakor latinica in katero lahko vidiš v molitveniku svoje babice. Saj se je pisala malo ne do polovice sedanjega stoletja.

Tudi prvo slovensko tiskarno je ustanovil 1575. l. neki Ivan Mandl-je e (Mannl) v Ljubljani.

Tako sem ti povedal, kar je najbolj važnega iz prve dôbe protestantske, kakor jo nazivajo. Nova vera Lutrova je kmalu izginola iz naših deželá, ostala pa je v narodu knjiga slovenštá, ki je sicer izgubila protestantski duh, a katoliški pisatelji prihodnje dôbe so jej vsadili jedino pravi katoliški duh, ki veje še danes po naših knjigah.

Povedal sem ti malo, a zapomni si to dobro, da bodeš lažje razumel drugo dôbo slovenske književnosti, o katerej ti hočem pripovedovati prihodnjíc.

Da si mi zdrav!

Tvoj

P. B.

—x—

Ni striženo, nego pokošeno.

Presta mož in žena na trg pa udarita navprek čez pokošen travnik. tu reče mož ženi: „hentajte, kdor je kosil ta travnik, dobro je izpod-rezal, kakor da bi obril z britvijo.“ A žena se postavi prédenj pa reče: „neumnež! ali si slep ali blázen, da ne vidiš, da ni pokošen, nego po-strižen.“ Preideta ves travnik, mož govoreč, da je pokošen, a žena, da je strižen, niti ta, niti óni ne popustí. Ali ko prideta do korita, v katerem je bila voda, potisne mož ženo v vodo, rekoč: „reci zdaj, da je pokošen, ne pa postrizen.“ A ona reče zopet tisto. Zdaj jo mož potisne globlje v vodo, pa jej reče: „nù praviš še vedno, da je strižen?“ Žena pomoli roko iz vode, pa miga z dvema prstoma, kakor da striže. Kadar vidi mož, da bi mu žena utegnila utoníti, reče, potegnivši jo iz vode: „Naj obveljá tvoja; bolje mi je laž verjeti nego li dušo ogrešiti in brez žene sirotovati, saj pravijo ljudjé: tudi zlá žena je dobra žena.“

Po „Vuku Vrčevicu.“

—x—